

Türkiye’de Kredi Kartları Piyasasına Yönelik Kamu Müdahaleleri

Ahmet Burçin YERELİ
aby@hacettepe.edu.tr

Ali Fuat KOÇ
afkoc@rekabet.gov.tr

Government Interventions and Regulations on Credit Cards Market in Turkey

Abstract

The rapid growth in the use of credit cards in Turkey has brought about some problems and concerns as it is in the world. In this study, it is pointed out that these market failures and problems may justify government interventions. Assessments made within the scope of this study indicate that the existing sectoral regulations neglect not only the two-sided nature of this market but also the aspect of the credit cards as a payment instrument. On the other hand, the impact of intervention of Turkish Competition Authority in multilateral interchange fees was examined, but no clear evidence about the effect of this intervention on the growth rates of credit card variables in the market could be found.

Keywords : Two-Sided Markets, Credit Cards Market, Government Interventions and Regulations, Competition Policy, Market Failures, Multilateral Interchange Fees.

JEL Classification Codes : K12, K21, K22, K23.

Özet

Türkiye’de kredi kartı kullanımının hızlı büyümesi, dünyada olduğu gibi, bazı sorun ve endişeleri beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada bu sorunlar ve piyasa başarısızlıklarının kamu müdahalesini haklı gösterebileceğine işaret edilmektedir. Bu çalışma kapsamında yapılan değerlendirmeler Türkiye’de mevcut sektörel düzenlemelerin bu pazarın iki taraflı yapısı yanında, kredi kartının ödeme aracı olma yönünü de ihmal ettiğine işaret etmektedir. Diğer yandan Rekabet Kurumu tarafından çok taraflı takas komisyonlarına yapılan müdahalenin etkisini incelenmiş, ancak bu müdahalenin kredi kartı değişkenlerinin büyüme oranlarını etkilediğine dair açık bulgulara ulaşılamamıştır.

Anahtar Sözcükler : İki Taraflı Piyasalar, Kredi Kartları Piyasası, Kamu Müdahalesi ve Düzenlemeleri, Rekabet Politikası, Piyasa Başarısızlıkları, Çok Taraflı Takas Komisyonu.

Acknowledgement

This paper is regenerated from the PhD dissertation (2013) which has wrote on “Two Sided Markets and Economic Analysis of Credit Cards Market in Turkey” of Ali Fuat Koc and advised by Ahmet Burcin Yereli.

Beyan

Bu çalışma, danışmanlığı Prof.Dr. Ahmet Burçin Yereli tarafından yapılan ve “İki Taraflı Piyasalar ve Türkiye’de Kredi Kartları Piyasasının Ekonomik Analizi” başlıklı Dr. Ali Fuat Koç’a ait doktora tezinden (2013) hazırlanmıştır.

1. Giriş

Dünyada ve ülkemizde kredi kartı kullanımı gerek sayı olarak gerekse toplam harcama tutarları olarak hızla artmaktadır. Söz konusu artışla birlikte kredi kartları üzerine yaşanan tartışmaların da arttığı görülmektedir. Çünkü artan kredi kartı sayısı ve harcama tutarları toplumsal ve bireysel sorunlara yol açabilmektedir. Kredi kartı kullanımı ile ilişkili olarak ortaya çıkan bireysel ve toplumsal sorunların kamu müdahalesini gerektirip gerektirmediği hususunun veya piyasadaki kamu müdahale ve düzenlemelerinin derecesinin literatürde yoğun bir şekilde tartışıldığı görülmektedir.

Bir ödeme aracı sistemi olarak bakıldığında bir kredi kartı sisteminde; bir tarafta kredi kartı ile ödemeleri kabul ederek mal ve hizmet satan işyerlerine, diğer tarafta kredi kartı ile mal ve hizmet satın alan kart hamili tüketicilere aynı anda hizmet veren kart kuruluşları faaliyet göstermektedir. Dolayısıyla kart kuruluşları açısından eş zamanlı olarak hizmet verilen, farklı talep yapısına sahip ve farklı şekillerde fiyatlanabilen müşteri grupları söz konusudur. Bu tür piyasalara literatürde iki veya çok taraflı piyasalar denildiği görülmektedir. İki taraflı piyasalar iki veya daha fazla sayıda, farklı talep yapısına sahip kullanıcı gruplarının bulunduğu ve bu kullanıcı gruplarının dolaylı şebeke dışsallıkları yoluyla birbirlerini etkiledikleri piyasalar şeklinde tanımlanabilir (Evans, 2003: 331–333).

Bu doğrultuda farklı talep yapılarına sahip birden fazla sayıda kullanıcı grupları içeren iki taraflı pazarlarda, tek taraflı pazarlar için geçerli olan standart bakış açısının, pazardaki aktörlerin davranışlarının analizinde yetersiz kaldığı görülmektedir. Diğer yandan iki taraflı piyasaların işleyişinden ve yapısal özelliklerinden kaynaklanan konular (şebeke etkileri, pazar gücü, fiyatlama stratejileri ve rekabet gibi) üzerine yapılan bilimsel çalışmalar, aynı zamanda klasik formattaki pazarlardaki firmalar ve kullanıcılar arasındaki ilişkileri ortaya koymakta da önemli katkı sağlamaktadır.

Bu çerçevede işbu çalışmanın amacı, Türkiye kredi kartları piyasadaki sorun ve aksaklıkların tespit edilmesi ve bunlara ilişkin kamu müdahalelerinin değerlendirilerek, bu konuda politika önerilerinin getirilmesidir. Bu kapsamda bu çalışmada kredi kartı piyasasında kredi kartının ödeme aracı olma yönüyle uygulanan fiyatlama mekanizmalarına ilişkin sorunlara ve kamu müdahalesi alternatiflerine yoğunlaşılacaktır. Ayrıca çalışmamızda, ilgili piyasadaki iki taraf arasındaki fiyatlama mekanizmalarına ilişkin belirgin tek kamu müdahalesi olarak nitelenebilecek olan Rekabet Kurumunun takas komisyonuna müdahalesinin etkisi ampirik olarak ölçülmeye çalışılmaktadır.

2. Kredi Kartları Piyasasında Fiyatlama Mekanizmaları ile İlişkili Sorunlar

Kredi kartı piyasasında kredi kartının ödeme aracı olma yönüyle uygulanan fiyatlama mekanizmaları, piyasanın iki tarafı üzerinde uygulanan fiyatların yapısının ve düzeyinin oluşturulmasında kullanılan tüm araçları kapsayan mekanizmalar şeklinde tanımlanabilir. Bu kapsamda işyeri komisyonları, takas komisyonları, kredi kartı ödülleri, kart hamili üzerine getirilen ücretler, fiyat düzey ve yapısını etkilemeye yönelik işyerlerine getirilen kısıtlamalar gibi araçlar fiyatlama mekanizması çerçevesinde kullanılan araçlar olarak sayılabilir. Diğer yandan kredi kartı borçlarına ilişkin faiz oranları gibi araçlar, kredi kartının borçlanma aracı olma yönüne ilişkin fiyatlama mekanizması aracı olarak ortaya çıkmaktadır. Kredi kartının ödeme aracı ve borçlanma fonksiyonlarındaki fiyatlama mekanizmalarının birbirleri ile yakın ilişkili olduğu kabul edilmekle birlikte, bu çalışmada ödeme aracı fonksiyonuna ilişkin fiyatlama mekanizmalarına yoğunlaşmakta ve

borçlanma aracı fonksiyonlarına ilişkin fiyatlama mekanizmalarına bu açıdan dolayı olarak yaklaşılmaktadır.

Bu çerçevede literatürde yer alan kredi kartının ödeme aracı fonksiyonuna ilişkin fiyatlama mekanizmalarından kaynaklanan sorunların Koç (2013) tarafından:

1. Takas Komisyonuna İlişkin Sorunlar,
2. Tüketici Borçlanma ve İflasları,
3. Kredi Kartı Borçlarına Uygulanan Yüksek Faiz ve Fiyat Rekabeti Eksikliği,
4. Üye İşyerlerine Getirilen Kısıtlamalar,
5. Çapraz Sübvansiyon Sorunu ve Gelir Dağılımı

şeklinde 5 ana başlık altında toplandığı ve bu sorunların Türkiye kredi kartı piyasası için de sorgulandığı görülmektedir. Burada yer kısıtı nedeniyle bu sorunlara ilişkin detaylara değinilmeyip, sonraki bölümde bu sorunlarla ilişkili piyasa başarısızlıklarına yer verilmesi ile yetinilecektir.

Ancak yukarıda yer verilen sorunlardan “Tüketici Borçlanma ve İflasları” ve “Çapraz Sübvansiyon Sorunu ve Gelir Dağılımı”na ilişkin sorunların Türkiye açısından kredi kartı fiyatlama mekanizmalarına ilişkin kamu müdahalesinin değerlendirilmesinde dikkate alınması gerekliliği vurgulanmalıdır. Çünkü sektörel düzenlemeler ile yapılan geçmiş müdahalelerde, daha çok kredi kartının borçlanma fonksiyonuna yoğunlaşılırken, kredi kartının ödeme aracı yönündeki sorunların (özellikle fiyatlama mekanizmalarından kaynaklanan) borçlanma sorunlarına katkıda bulunduğu hususunun ihmal edildiği görülmektedir. Nitekim söz konusu sektörel düzenlemelerin tüketici borçlanma ve iflasları sorununu çözemediği, kredi kartı kullanımındaki artışa paralel olarak, tüketici kredi kartı borçlanmalarında ve borçların geri ödenmeme sayılarında, zaman içinde artış yaşandığı görülmektedir.

Bu çerçevede tüketici borçlanma ve iflaslarının arkasında yer alan bir faktör olarak kredi kartı kullanımının fiyatlama mekanizmaları ile aşırı teşvikinin bulunduğu unutulmamalıdır. Söz konusu faktörün, finansal bilinç eksikliği ile birlikte değerlendirildiğinde, tüketici borçlanma ve iflasları sorununda önemli rol oynadığı görülmektedir. Özellikle fiyat dışı rekabet unsurları kullanılarak ve tüketicilerin fayda ve maliyetlerini net olarak göremedikleri şeffaf olmayan fiyatlama araçları ile kredi kartı harcamalarının teşviki, kart hamillerinin sosyal refah ve tüketici refahı açısından optimum düzeyin üstünde kredi kartı kullanmasına yol açabilmektedir. Nitekim Durukan ve diğerleri (2005) yaptıkları çalışmada, kredi kartı taksit uygulamaları, ödül para gibi promosyonların ve reklamların kart sahiplerinin ödeme güçlerinin üzerinde harcama yapmasında rol oynadığı sonucuna ulaşmaktadır.

Bu çerçevede kredi kartı ile borçlanma sorunlarına yönelik olarak ülkemizde gerçekleştirilen kamu düzenlemelerinin genel olarak sorunun ileri bir noktaya ulaşması sonrasında uygulamaya konulduğu ve genel olarak kredi kartının borçlanma yönüne yoğunlaştırıldığı görülmektedir. Ancak tarihsel süreçteki göstergeler söz konusu müdahalelerin geçici çözümler olduğuna ve kredi kartı ile aşırı borçlanma sorununun temellerine inilemediğine işaret etmektedir. Nitekim söz konusu kamu düzenlemeleri sonrasında halen kredi kartı ile gerçekleştirilen borçlanmaların yüksekliği toplumsal

sorunlar oluşturma potansiyeline sahiptir. Bu anlamda Türkiye’de kredi kartı ile aşırı borçlanmaların temelinde yatan nedenlerden biri olan, ödeme aracı olma yönündeki fiyatlama mekanizmaları ile kredi kartının aşırı teşviki konusunda kamu müdahalesinin haklı gerekçeleri olduğunu söylemek mümkündür.

Diğer yandan çapraz sübvansiyon konusunda ise Koç (2013) tarafından Schuh ve diğerleri¹nce (2010) kullanılan model temel alınarak yapılan hesaplamalar neticesinde, Türkiye’de 2009 yılına ilişkin olarak, kredi kartı dışı ödeme aracı kullananlardan kredi kartı kullananlara 1 milyar TL civarı bir potansiyel aktarım miktarı bulunmuştur¹. Ayrıca ilgili piyasadaki çapraz sübvansiyonlar aynı zamanda düşük gelirli tüketiciden yüksek gelirliye doğru bir parasal akımın göstergesi olarak da ele alınabilir. Bu bağlamda Kızılot ve diğerleri (2010) Türkiye’de de tüketici geliri ile kredi kartı kullanımı arasında bir pozitif korelasyonu göstermektedir. Bu çerçevede Türkiye kredi kartları piyasasına ilişkin olarak yer verilen, tüketici geliri ile kredi kartı kullanımı arasında var olan pozitif korelasyon dikkate alındığında; söz konusu çapraz sübvansiyonun, kart kullanımının daha az olduğu düşük gelir grubundan, kart kullanımının ve ödül para/puan gibi kredi kartı avantajlarından faydalanma oranının daha yüksek olduğu yüksek gelirli gruba doğru gerçekleşen, önemsiz sayılamayacak miktarda bir fon akımı şeklinde olmasının kuvvetle muhtemel olduğu söylenebilir.

3. Kredi Kartları Piyasası ve Piyasa Başarısızlıkları

3.1. Piyasa Başarısızlıkları

İktisat teorisinde tam rekabetçi serbest piyasa ekonomisinde toplum açısından birinci en iyi kaynak tahsisinin veya pareto etkinliğin sağlanabileceği belirtilmektedir². Ancak pareto etkinliğin sağlanması sadece belirli koşullar altında mümkündür. Bu doğrultuda gerçek hayatta pareto etkinliğin gerçekleşmediği; toplumun maksimum refah düzeyine ulaşamadığı, kaynakların israfının söz konusu olduğu ve kamu müdahalesine gereke teşkil eden piyasa başarısızlıkları olarak nitelenebilecek çeşitli durumlar karşımıza çıkmaktadır (Akalin, 2002:127). Piyasa başarısızlıkları temel olarak altı başlık altında toplanabilir (Stiglitz, 1999: 77–85)³.

1- Aksak rekabet: Pareto etkinliğin gerçekleşebilmesi için piyasalarda tam rekabetin bulunması gerekmektedir. Dolayısıyla tam rekabetin bulunmaması, pazar gücüne sahip teşebbüslerin varlığı ve firmaların

¹ Hesaplamalarda bulunan toplam transfer rakamı 2009 yılı kredi kartları sayısına (44.392.614 adet) bölüldüğünde; kart başına yıllık ortalama fon aktarımının, kart ödülleri dâhil edilmediğinde yaklaşık 25.-TL., kart ödülleri dâhil edildiğinde ise 65.-TL. olduğu görülmektedir.

² Pareto etkinlik, toplumdaki üretici, tüketici ve faktör sahiplerinden birinin durumunu kötüleştirmeden bunlardan bir başkasının durumunu iyileştirmenin mümkün olmadığı kaynak tahsisi durumu olarak tanımlanabilir (Stiglitz, 1999: 57). Yani toplumdaki bireylerden hiçbirinin refahını azaltmadan, en az diğer birinin refahını artırma imkânı var ise, kaynak tahsisi değiştirilerek sosyal refah artırılabilir veya etkinleştirilebilir. Pareto etkin bir düzeye ulaşabilmesi için bir ekonominin; i) tüketimde etkinlik, ii) üretimde etkinlik ve iii) üretimde ve tüketimde eşanlı etkinlik şeklindeki üç koşulu sağlaması gerekmektedir (Maddala ve Miller, 1989: 247–250).

³ Söz konusu piyasa aksaklıkları birbirini dışlamamakta olup, aynı anda birden fazlasının aynı piyasada söz konusu olması mümkündür.

rekabeti engelleyici davranışları piyasa başarısızlığı olarak kabul edilmektedir.

- 2- *Kamu malları*: Bu durumda piyasanın kendi dinamikleri ile üretilemeyen veya yeterli derecede üretilemeyen ürünler söz konusu olmaktadır. Bu tür ürünler kamu malı olarak isimlendirilmekte ve yeterli üretilebilmesi için kamu müdahaleleri gerekli görülebilmektedir.
- 3- *Dışsallıklar*: Dışsallıklar sosyal marjinal maliyet ve faydaların özel marjinal maliyet ve faydalardan farklılaşmasına neden olarak, negatif dışsallıklar durumunda aşırı üretim ve kullanıma, pozitif dışsallık durumunda ise eksik üretim ve tüketime neden olmaktadır (Stiglitz, 1997: 506–509). Dolayısıyla dışsallıkların olduğu bir durumda piyasa tarafından sağlanan kaynak dağılımının etkin olduğu söylenemez.
- 4- *Eksik piyasalar*: Bazı piyasaların eksik olması nedeniyle bireylerin istedikleri ürünleri istedikleri fiyatlara sağlayamaması durumunda, bu piyasalara kamu müdahalesinin gerektiği savunulabilmektedir. Sigorta ve sermaye piyasaları bu piyasalara örnek gösterilebilir. Bu piyasalarda kamu müdahalesi ve düzenlemeleri sayesinde daha fazla alanlarda hizmet verilebildiği görülmektedir.
- 5- *Bilgi aksaklıkları*: Tam rekabet piyasasının işleyebilmesinin en önemli koşullarından birisi aktörlerin tam bilgiye sahip olmasıdır. Karar vericilerin piyasada bulunan bilgi aksaklıkları nedeniyle eksik bilgiye sahip olmaları, kararları saptırıcı rol oynayacaktır. Aynı zamanda bilginin birçok yönüyle kamu malı olarak görüldüğü durumlar da bulunmaktadır.
- 6- *İşsizlik ve diğer makro ekonomik dengesizlikler*: Bu tür dengesizlikler piyasanın düzgün işlemediğinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Yukarıda yer verilen piyasa başarısızlıkları tek taraflı piyasalar yanında iki taraflı piyasalar için de geçerli olabilmektedir. İki taraflı piyasalara ilişkin piyasa başarısızlıklarının sıklıkla dile getirildiği (özellikle bu tür piyasalarda şebeke etkilerinin yoğun olarak var olması nedeniyle) ve bu alanlarda kamu düzenlemelerinin söz konusu olduğu görülmektedir.

3.2. Kredi Kartları Piyasasındaki Piyasa Başarısızlıkları ve Kamu Müdahalesi

Çalışmanın önceki kısmında kredi kartı piyasasında fiyatlama mekanizmaları ile ilişkili olarak ortaya çıkan ve tartışılan sorunlara değinilmiştir. Söz konusu sorunların kaynağı olarak da görülebilecek olan, bu piyasanın yapısından kaynaklanan piyasa başarısızlıkları dikkate alınarak, bu piyasadaki sorunların nedenlerinin ve kamu müdahalesi alternatiflerinin değerlendirilmesi daha sağlıklı sonuçlar verecektir. Çalışmanın bu kısmında piyasa başarısızlıklarının kredi kartları piyasası açısından geçerlilikleri irdelenerek, ilgili piyasadaki kamu müdahaleleri bu çerçevede değerlendirilecektir. Aşağıda kredi kartları piyasası temel olarak belirlenen altı piyasa başarısızlığı bazında ayrı ayrı değerlendirilmektedir.

3.2.1. Rekabet Aksaklıkları

Kredi kartları piyasalarında rekabet aksaklıklarının bulunduğu ve bu nedenle rekabet otoriteleri tarafından, bu piyasanın fiyatlama mekanizmaları yönüyle de düzenlenmesi gerektiği sıklıkla dile getirilmektedir. Diğer taraftan ise kredi kartları piyasasındaki çeşitli düzeylerdeki rekabetin artırılmasının her zaman tüketici ve toplumun çıkarına olmayabileceğinin savunulduğu da görülmektedir (Evans ve Schmalensee, 1999). Kredi kartları piyasasında rekabet aksaklıkları bulunduğu yönünde gösterge olarak kullanılabilecek unsurların başlıcaları aşağıda sayılmaktadır:

- * Kart kuruluşu düzeyinde yoğunlaşmaların yüksek olması ve bu çerçevede kart şebekeleri ve markaları arasında yeterli rekabetin bulunmaması. Ülkeden ülkeye değişmekle birlikte genel olarak kredi kartları piyasasında dört taraflı sistemlerin pazara hâkim olduğu söylenebilecektir. Ayrıca dört taraflı sistemler arasında da sadece iki kart kuruluşunun (Visa ve MasterCard) pazarın önemli bir bölümünü elinde bulundurduğu görülmektedir.
- * İhraççı ve kabulcü pazarındaki yoğunlaşma oranlarının yüksekliği. Literatürde gerçekleştirilen çalışmalarda genel olarak kabulcü tarafındaki yoğunlaşma oranının yüksek olmasına rağmen rekabetçi bir görünüm sergilediği belirtilmekle birlikte, ihraççı tarafı için aynı değerlendirmenin yapılmadığı görülmektedir (Ausubel, 1991).
- * Kart ihraççıların yüksek kârlılıkları, gerek ödeme aracı olarak, gerekse borçlanma aracı olarak kredi kartları piyasasında yüksek kâr marjları uygulayabildiklerinin ve pazar gücüne sahip olduklarının göstergesi olarak alınabilmektedir (Börestam ve Schmiedel, 2011: 14). Ayrıca kredi kartı ile borçlanan tüketicilere uygulanan faiz oranlarının ve işyerlerine uygulanan komisyonların yüksekliği, sıklıkla bu piyasanın rekabetçi bir fiyatlama yapısına sahip olmadığına göstergesi olarak kullanılabilir. Benzer şekilde işyerleri de pazar gücü nedeniyle belirli kartları reddedemediklerini iddia edebilmektedir (OECD, 2006: 19).
- * Takas komisyonunun çok taraflı belirlenmesi, piyasada aynı düzeyde bulunan rakiplerin rekabeti kısıtlamaları olarak değerlendirilebilmektedir.
- * İşyerlerine getirilen fiyatlamaya ilişkin sınırlamalar ve diğer dikey sınırlamalar, kullanıma yaygınlığına da bağlı olarak, piyasayı kapayarak yeni girişleri engelleme ve piyasadaki rekabete zarar verme riski taşıyabilmektedir.
- * Bu piyasadaki ürün bağlama uygulamalarının, piyasaya yeni girişlerin engellenmesi anlamında rekabet aksaklığı olarak görülebilmesi mümkündür.
- * Yüksek giriş engelleri. Bu piyasalardaki yüksek yatırım maliyetleri, genişleme sürecinin uzun zaman alması, yeni başarılı girişlerin bulunmaması ve uzun zamandır piyasadaki aktörlerde ve pazar paylarında önemli değişikliklerin olmaması, yapısal bazı özelliklerinin bu piyasayı rekabet aksaklıklarına açık hale getirdiğinin göstergesi olarak alınabilmektedir.

3.2.2. Kamu Malı

Düzenli bir şekilde işleyen ve belirli standartlar getirilmiş bir ödeme sistemleri piyasasının varlığının, finansal sistemin istikrarına ve etkinliğine ve genel olarak tüm piyasalardaki ticaretin işleyişine önemli katkıları bulunduğu, dolayısıyla tüm toplum için faydalı olacağı söylenebilir (World Bank, 2008:xi). Bu çerçevede ödeme sistemlerinin standartlaştırılmasının ve toplum faydası açısından güvenilirliğinin ve etkinliğinin oluşturulması için düzenlenmesinin bir kamu malı olduğu yönündeki savlara rastlanılmaktadır (Levitin, 2008: 35). Ayrıca böyle bir sistem oluşturulduktan sonra ilave bir kullanıcı için ilave bir maliyetin gerekmemesi, bu ürünün tüketiminde rekabetin söz konusu olmaması ve bu sistemden faydalanma konusunda bireylerin dışlanamaması hususları bu yönde gösterge olarak kullanılabilir.

Öte yandan kredi kartı sisteminin gelir dağılımını bozucu etkileri olduğunun saptanması halinde, gelir dağılımının kamu malı olma özelliği çerçevesinde bir kamu müdahalesi söz konusu olabilecektir. Bu doğrultuda toplumdaki diğerkâmlık (altruistic feelings) derecesine göre etkinlikten taviz verme pahasına da olsa gelir dağılımını düzenlemek amacıyla kredi kartları piyasasındaki fiyatlama mekanizmalarına müdahalenin tercih edilebilmesi mümkündür (Fouarge, 2003: 13; Bar–Gill, 2004: 1415). Ayrıca kredi kartı kullanımının, bireysel mali sıkıntılara yol açma ve tüm topluma olumsuz etkiler doğurabilme potansiyeli bulunmaktadır. Bu bağlamda kamu düzenlemesine tabi tutulmasının erdemli bir mal olacağı söylenebilir. Bu çerçevede kredi kartları, hem borçlanma aracı olarak hem de ödeme aracı olarak birçok ülkede paternalistik bir yaklaşımla bu kapsamda kamu müdahalesine tabi tutulmaktadır.

3.2.3. Dışsallıklar

Kredi kartları piyasasında, çok çeşitli şekillerde oluşan dışsallıkların yaygın olarak bulunduğu görülmektedir. Diğer taraftan bu dışsallıkların, piyasada bulunan bilgi aksaklıkları ve çıkar çatışmaları nedeniyle piyasanın kendi içinde içselleştirilebilmesi mümkün olamamaktadır. Kredi kartının, gerek kullanım kolaylığı yönüyle, gerekse hem borçlanma aracı hem de ödeme aracı fonksiyonlarını bir arada bulundurabilen bir enstrüman olması yönüyle, tüketicilerin aşırı kullanımını teşvik etmesi neticesinde oluşan olumsuz dışsallıkların sosyal refah açısından maliyetli olacağı söylenebilir (Mann, 2006: 119). Ayrıca çeşitli seviyelerde kredi kartı kullanımı ile ortaya çıkan çapraz sübvansiyonlar da dışsallıkların bu piyasada yaygın olarak mevcut olduğunu göstermektedir. Ödül programları, kart kuruluşlarının işyerlerine getirdiği kısıtlamalar ve fiyatlama yapısının şeffaf olmaması gibi uygulamalar da bu dışsallıkların şiddetini artırabildiği gibi, taraflarca içselleştirilebilmesini de önlemektedir. Diğer yandan borçlanma ile kişisel mali sıkıntılara yol açma, enflasyon ve tasarruflar üzerindeki etkileri gibi makro ekonomik etkileri ile de topluma negatif dışsallık getirme potansiyeli taşımaktadır. Bu bağlamda özellikle üçüncü kişilerin karşılaştığı negatif dışsallıkların sosyal refahı olumsuz etkilemesi dahi toplumdaki adalet anlayışını zedeleyeceğinden hareketle, negatif dışsallıklar bir kamu müdahalesi gereği olarak kullanılabilir.

3.2.4. Bilgi Aksaklıkları

Kredi kartı piyasasında bilgi sorunlarına sıklıkla rastlanılmaktadır. Borçlanma yönündeki bilgi aksaklıkları bireysel mali sıkıntılar konusunda önemli rol oynayabilmekte ve toplumu da olumsuz olarak etkilemektedir. Bilgi aksaklıkları ve tüketicilerin yanlış

algılamalar sonucu davranışsal sapmaları, kamu müdahalesi olmaması durumunda, tüketicilerin sömürülmesine neden olabilmektedir. Hatta rekabetçi bir piyasa, kredi kartları piyasasında faaliyet gösteren teşebbüsleri bu tür zaafıları kötüye kullanmak zorunda bırakabilmektedir (Bar–Gill, 2004: 1373–1376)⁴. Diğer yandan bir ödeme aracı olarak kredi kartları piyasasındaki şeffaf olmayan ve örtülü fiyatlama yöntemleri, tüketicilerin sürekli olarak yanlış değerlendirmelerde bulunmalarına neden olabilmektedir. Ayrıca kart kuruluşu tarafından getirilen bazı düzenlemelerin de bilgi aksaklıklarına katkıda bulunduğu görülmektedir. Bu çerçevede tarafların yeterli bilgiye sahip olmadığı bir piyasada kamu müdahalesi olmaksızın etkin bir denge oluşma ihtimalinin düşük olduğu söylenebilir.

3.2.5. Eksik Piyasalar

Ödeme yöntemleri piyasasının bir eksik piyasa olarak nitelenebilmesi mümkündür. Kredi kartları piyasasının, kredi kartının borçlanma aracı olma yönünü kullanarak ve fiyatlama mekanizmaları ile kredi kartı aşırı kullanımını teşvik ederek, ödeme yöntemleri piyasasındaki dengeleri bozduğu, diğer ödeme yöntemlerinin (banka kartları gibi) etkin seviyede kullanımını engellediği söylenebilir. Diğer yandan kredi kartları borçlanma aracı olarak klasik bir eksik piyasa örneği olan sermaye piyasalarına girmektedir. Burada kredi kartı bir borç aracı olarak dikkate alındığında kamu müdahalesi olmaksızın kredi piyasasında, daha etkin araçların gelişmemesi nedeniyle bir eksik üretimden bahsedilebilir. Bu çerçevede borçlanma piyasasında kredi kartı kolaylığında borçlanma araçlarının ortaya konularak, bu araçların kredi kartlarının olumsuz yönlerinden arındırılması yönündeki öneri örneklerine rastlanmaktadır⁵.

3.2.6. Kredi Kartı Kullanımının Makro Ekonomik Etkileri

Kredi kartı kullanımının enflasyon⁶, gelir dağılımı ve tasarruflar konusunda olumsuz etkilerde bulunma potansiyeli taşıdığı, dolayısıyla bu durumda kamu müdahalesinin gerekçelerinden biri olarak kullanılabileceği görülmektedir (Levitin, 2008).

Yukarıdaki bilgi ve değerlendirmeler çerçevesinde kredi kartına ödeme aracı olması yönüyle bakıldığında, ilgili piyasada fiyatlama mekanizmalarına yönelik kamu müdahalelerini haklı gösterebilecek çok sayıda bireysel ve toplumsal sorunların ve piyasa başarısızlıklarının çeşitli türlerinin bulunduğu görülmektedir. Ayrıca kredi kartı piyasasında, Kamu Yararı teorisi çerçevesinde öne sürülen ekonomik kamu müdahalesi

⁴ Bar–Gill (2004: 1415) kredi kartı piyasasında yer alan bilgi sorunları ve özellikle kart hamillerinin geleceği değerlendirme konusundaki bozukluklarının bu piyasa için sözleşme yapma hürriyeti argümanını çürüttüğünü savunmaktadır.

⁵ Bu konuda özellikle kartların ödeme ve borç aracı olma fonksiyonlarının ayrıştırılması önerisi dikkat çekicidir. (Mann, 2006: 165–166; Bar–Gill 2006; Sunstein, 2006; Schuh ve diğerleri, 2010; Leinonen, 2010.

⁶ Kredi kartı kaydı para yaratarak, para talebinde azalış ve paranın dolaşım hızında artışa ve dolayısıyla enflasyonist etkiye yol açabilir. Aynı zamanda kredi kartının harcamalarda ve dolayısıyla talepte artışa neden olması da enflasyonist bir etki yaratabilir (Steindl, 2000: 277; Yetim, 1997: 23). Yardımcı (2006) Türkiye’de 1994–2004 dönemi verileri ile kredi kartı ile enflasyon arasındaki ilişkiyi ölçmeye yönelik yaptığı ampirik çalışmada, kredi kartı ile yapılan harcamaların artmasının hem kısa dönemde, hem de uzun dönemde enflasyonu artırıcı etkisinin olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Benzer şekilde Uzgören ve diğerleri (2007) de kredi kartı harcamaları ile enflasyon arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmaktadır.

nedenleri yanında, irrasyonellik ve dağıtımsal adalet gibi ekonomik olmayan kamu müdahalesi nedenlerinin de bulunduğu görülmektedir⁷. Bu noktada literatürde bu tür sorunların tartışılırken, kredi kartları piyasasının iki taraflı bir piyasa olduğu ve piyasadaki ilişkilerin ve kamu müdahalelerinin bu çerçevede değerlendirilmesi gerektiği genel kabul görürken⁸, kamu müdahalesinin uygulanması konusunda farklı görüşlere ulaşıldığı söylenebilir. Ülke uygulamalarına bakıldığında ise, kredi kartları piyasasının ödeme aracı olma yönüyle fiyatlama mekanizmalarının, özellikle çok taraflı takas komisyonu, işyeri sınırlamaları ve bilgi aksaklıkları hususunda birçok ülkede kamu müdahalesine tabi tutulduğu görülmektedir.

Ancak bu gerekçelerle yapılacak bir kamu müdahalesinin piyasa aktörlerine, toplumun çeşitli kesimlerine ve genel olarak sosyal refaha yapacağı etkiler konusunda net ve genel geçer formülasyonlar bulunmadığı görülmektedir. Bu kapsamda toplumlar arasındaki ödeme araçları kullanım alışkanlıkları ve tercihleri konusundaki farklılıklar, bankacılık sektöründeki ve genel olarak ekonomideki rekabetin düzeyi konusundaki farklılıklar ve yasal yapılar arasındaki farklılıklar gibi unsurlar kamu müdahaleleri konusundaki farklılıkları da gerektirmektedir (Bolt ve Chakravorti, 2011: 10).

4. Türkiye'deki Kredi Kartı Piyasasının Gelişimi ve Kamu Müdahalesine İlişkin Değerlendirmeler

Türkiye'de 1968 yılında Diners Club ve American Express kartları ile birlikte kredi kartı kullanılmaya başlanmıştır. 1975'te MasterCard, 1983 yılında ise Visa kartlarının Türkiye'ye girmesi ile kredi kartları çok daha geniş kitleler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. 1990 yılında bankalar arası takas ve otorizasyon işlemlerini gerçekleştirecek olan Bankalararası Kart Merkezi (BKM) kurulmuştur (BKM, 2010).

Türkiye'de kredi kartı ve banka kartı sayılarında zaman içinde önemli artış yaşandığı görülmektedir. 1991'de BKM tarafından ulaşılan banka kartı sayısı yaklaşık 6 milyon iken, 2013 yılında yaklaşık 16 kat artarak 95 milyon seviyelerine ulaşmıştır. Kredi kartı ise daha fazla bir artış hızıyla 76 bin seviyesinden 56 milyonun üstüne ulaşmıştır (BKM, t.y.). Kredi kartı işlem tutarlarında da kart sayısına paralel bir gelişim görülmektedir. 2012 yılında yerli kartların yurtiçi kullanım işlem tutarı 355 milyar TL'yi aşmıştır (BKM, t.y.)⁹.

Kredi kartı harcamalarının hane halkı tüketimi içindeki payı zaman içinde önemli oranda artmıştır. Nitekim 1998 yılında kredi kartı harcamaları hane halkı tüketiminin %5'i civarında iken, 2012 yılında yaklaşık %36'sına ulaşmıştır (BKM, TÜİK). Bu süreçte kredi kartı kullanımındaki artışın özel tüketimdeki artıştan daha fazla olduğu görülmektedir.

BKM, Türkiye'de yurt içi alışverişlerde kullanılan kartlar için takas komisyon oranlarını belirlemektedir. Türkiye'de kabulcü ve ihraççı bankaların farklı bankalar olduğu

⁷ *Kamu Yararı teorisi çerçevesinde öne sürülen regülasyon nedenleri için bakınız: Oğuz (2011: 77-93).*

⁸ *Kredi kartları piyasasının olgunlaşmış kart şebekeleri için tam bir iki taraflı piyasa olarak nitelenemeyeceği veya en azından şüphyle yaklaşılması gerektiği yönünde görüşler de bulunmaktadır (Katz, 2005: 133; Rysman, 2007: 8).*

⁹ *<<http://www.bkm.com.tr/donemsel-bilgiler.aspx>>, 23.08.2013.*

kredi kartı işlemlerinin (*not on-us* işlemler) neredeyse tamamı BKM üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bankalar arasındaki takas işlemlerini gerçekleştiren kart kuruluşları arasındaki rekabet açısından bakıldığında, Türkiye dünyadaki birçok ülkeden bu noktada ayrılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de çok taraflı takas komisyonu belirleyen sistemler arasında bir rekabetten bahsetmek mümkün değildir. Ülkemizdeki kredi kartları piyasasının hem ihraççı hem de kabulcü tarafında yoğunlaşmış bir piyasa olduğu görülmektedir (Koç, 2013: 81). Kart markaları bazında bir yoğunlaşma değerlendirmesinde ise Visa ve MasterCard dışında önemli pazar payına sahip bir kart markasının olmadığı görülmektedir.

Türkiye’de kredi kartları piyasasında var olan yüksek tüketici borçlanmaları ve bireysel mali sıkıntılarının, yüksek ve yapışkan faiz oranlarının, fiyat rekabeti eksikliklerinin, yüksek kârların ve gelir dağılımını bozucu etkilerin, yoğun fiyat dışı rekabetin yol açtığı kararları çarpıtıcı ve dara kayına yol açan bazı etkilerin, işyeri komisyonu ve takas komisyonundan kaynaklanan sorunların, üye işyerleri üzerindeki sınırlamaların ve çapraz sübvansiyon çeşitlerinin varlığının bu kapsamda ilgili piyasada görülen fiyatlama mekanizmaları ile ilişkili sorunlar olarak değerlendirilmesi mümkündür. Söz konusu sorunlara büyük ölçüde ilgili piyasada yer alan piyasa başarısızlıklarının neden olduğu veya katkıda bulunduğu söylenebilir. Ayrıca piyasanın kendi işleyişine bırakıldığında söz konusu başarısızlıkları çözmediği gibi daha da artırdığı görülmektedir. Örneğin bu piyasada zaten söz konusu olan piyasa aksaklıklarının ve özellikle bilgi aksaklıklarının, piyasada faaliyet gösteren teşebbüsler tarafından piyasanın her iki tarafında da uygulanan örtülü, karışık ve şeffaf olmayan fiyatlama yöntemleri ile daha da vahim hale getirildiği görülmektedir. Dolayısıyla ilgili piyasada fiyatlama mekanizmalarına kamu müdahalesinin gerekli olduğu savlarının haklı gerekçeleri olduğu söylenebilir.

Diğer yandan kartlı ödeme sistemlerinin ve kredi kartının piyasa aktörlerine ve genel ekonomiye olumlu katkıları bulunduğunu da yadsımamak gerekir. Nitekim Vergi Konseyi tarafından üzerinde çalışılan “Kayıtlı Ekonomiye Geliştirme Strateji Belgesi” çerçevesinde, Çalışma Grubu tarafından hazırlanmış olan raporda, kartlı ödeme sistemlerinin faydaları vurgulanarak, bu sistemlerin teşvik edilmesi yönünde çeşitli öneriler getirilmektedir (Vergi Konseyi, 2011). Ancak ödeme yöntemleri piyasasında politika önerisi getirilirken yapılacak tek yönlü değerlendirmelerin yanlış sonuçlara götürebileceği unutulmamalıdır. Bir ödeme yönteminin diğer ödeme yöntemlerine göre kamu müdahalesi ile teşvik edilme kararının verilebilmesi için söz konusu ödeme yöntemlerinin tümünün sosyal/özel fayda ve maliyetlerinin detaylı olarak analiz edilmesi ve karşılaştırılması gerekmektedir. Aksi halde ödeme araçları piyasasındaki kaynak tahsisinin etkin olmayan ödeme yöntemi lehine kamu müdahalesi ile bozulması riski söz konusu olacaktır. Aynı zamanda bu şekildeki etkin olmayan bir kamu politikası piyasaya daha etkin teknolojilerin ve ödeme yöntemlerinin girişlerini engelleyici rol oynayacaktır.

Ülkemizdeki ödeme yöntemleri ve ödeme kartları piyasalarının yapısı ve özellikleri değerlendirildiğinde çeşitli sosyal ve özel problemlere kaynaklık eden kredi kartlarının kullanımının oldukça yaygın olduğu görülmektedir. Ülkemizde kredi kartının kullanım oranı ve kullanımında yaşanan artış diğer ülkelerle karşılaştırıldığında da çok

yüksek kalmaktadır (BDDK, 2010)¹⁰. Ülkemizde kredi kartı kullanımının yaygınlığının arkasındaki güdüleyicilerin ise serbest piyasa ekonomisinin işleyişinden değil, tam tersine piyasadaki mevcut aksaklıklar nedeniyle piyasa mekanizmasının tam olarak işleyememesinden kaynaklandığı ve kredi kartı kullanımının yapay olarak teşvik edildiği söylenebilir.

Diğer yandan kartlı ödeme sistemleri kayıt dışılığı önleme gibi amaçlarla kullanılmak isteniyorsa, kartlı ödeme araçları arasında da maliyet ve faydalar dikkate alınarak bir ayrıştırma yapılması daha doğru bir politika yaklaşımı olacaktır. Dolayısıyla benzer faydalar sağlarken, daha az negatif dışsallıklara ve maliyetlere sahip kartlar bulunduğu dikkate alınmalıdır. Banka kartları bu anlamda kredi kartlarına göre daha az maliyetli olarak nitelenebileceği gibi, kredi kartları da kendi içinde maliyetleri açısından çeşitli gruplara ayrıştırılabilecektir. Bu doğrultuda sosyal açıdan ve tüketiciler açısından daha az maliyetli ve daha az riskli banka kartı kullanımının teşvik edilmesi görece daha fazla kazanımlar sağlayabilecektir. Dolayısıyla kredi kartının piyasa aksaklıkları neticesinde yapay olarak teşvikinin önüne geçebilmek anlamında, bir ödeme aracı olarak banka kartının kamu müdahalesi ile desteklenmesi tercih edilebilir. Böylece kredi kartına alternatif olabilecek daha etkin teknolojilerin ve ödeme mekanizmalarının gelişmesinin de önü açılacaktır.

Yine bu çerçevede ülkemizde ödeme yöntemlerinin maliyetleri, kredi kartının takas komisyonu oranları gibi ödeme yönü ile alakalı fiyatlama unsurlarının kredi kartı borçlanmalarına ve borç faizlerine etkileri ve bu piyasadaki kamu politikası alternatiflerinin etkileri gibi alanlarda daha detaylı bilimsel çalışmalara ve politika önerilerine ihtiyaç bulunduğu açıktır. Kamu tarafından bu tür çalışmaların yapılması, yaptırılması veya teşvik edilmesi de önem arz etmektedir. Aksi halde bu tür çalışmalar baskın olarak, bu piyasadaki teşebbüsler tarafından yaptırılmakta veya desteklenmekte ve neticesinde tek yönlü analizler ve değerlendirmeler ülke literatürüne hâkim olabilmektedir. Bu çerçevede toplumun yeterli bilgiye sahip olması durumunda, toplum tercihlerini yansıtacak şekilde belirlenen ilgili kriterler çerçevesinde kamu müdahalesi politikalarının uygulanması söz konusu olabilecektir.

5. Türkiye’de Kredi Kartları Piyasasında Fiyatlama Mekanizmalarına Yönelik Kamu Müdahaleleri

Türkiye kredi kartları piyasasına ilişkin kamu müdahaleleri, ilgili piyasadaki sorunlar çerçevesinde, öncelikle 5464 Sayılı Kanun ve bu Kanun çerçevesindeki düzenlemeler olarak, sonrasında ise Rekabet Kurumu tarafından gerçekleştirilen kamu düzenlemeleri şeklinde iki ana başlıkta ele alınabilir.

Türkiye’de 5464 Sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu ile birlikte kredi kartları piyasası ilk defa tüm aktörleri kapsayacak şekilde kapsamlı olarak düzenlenmiş ve özellikle tüketicileri korumaya yönelik çeşitli hükümler getirilmiştir. 5464 Sayılı Kanun ve ilgili yönetmelikler ile getirilen düzenlemeler değerlendirildiğinde genel olarak kapsamlı ve piyasadaki tüm tarafları ve aralarındaki ilişkileri kapsayan

¹⁰ BDDK (2010: 66–68) tarafından kredi kartı sektöründe yaşanan hızlı gelişmenin; bankaların pazar payı ve kâr stratejilerinin etkisi ve tüketicilerin harcama davranışlarındaki değişim ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

düzenlemelerin getirildiği, özellikle tüketicileri kredi kartı borçları dolayısıyla mali sıkıntı ve iflaslara karşı koruyucu önlemlerin getirildiği görülmektedir.

Ancak diğer taraftan bu piyasanın önemli bir unsuru olan takas komisyonu gibi fiyatlama mekanizmaları konusunda bir netlik sağlanmadığı, ayrıca kart kuruluşları ve bankalarca üye işyerlerine getirilen kısıtlamalar konusunda düzenleme olmadığı gibi, Kanun’un kendisinin işyerlerine orantısız kısıtlamalar getirdiği görülmektedir¹¹. Ayrıca söz konusu düzenlemelerde kredi kartının borçlanma aracı olma yönüne yoğunlaşılırken, ödeme aracı olma yönüne fazla önem verilmediği belirtilebilir. Nitekim bu düzenlemelerde kredi kartının ödeme aracı olma yönündeki şeffaf olmayan ve örtülü fiyatlamalar, dışsallıklar, tüketici algı bozuklukları, tüketicileri ödeme yönteminin maliyet ve faydalarına göre karar vermekten uzaklaştıran fiyat dışı unsurlarda rekabet gibi hususlara yönelik hüküm ve değerlendirmelerin bulunmayışı, bu duruma işaret etmektedir. Bu doğrultuda söz konusu düzenlemelerde bir taraftan kredi kartı borçlanmalarından kaynaklanan sorunlar önemsenirken ve bunlara yoğunlaşılırken, diğer taraftan aşırı kart harcamalarının borçlanma sorunlarına yol açabildiği hususunun yeterince değerlendirilmediği yorumu yapılabilecektir.

Öte yandan söz konusu düzenlemelerde piyasanın işyeri tarafının ihmal edilerek, aslında piyasanın iki taraflı yapısının dikkate alınmadığı söylenebilir. İlgili düzenlemelerde; işyeri tarafındaki fiyatlama unsurlarına değinilmemesi, kart kuruluşları tarafından işyerlerine getirilen sınırlamaların değerlendirilmemesi ve işyeri tarafının korunmaması gibi eksikliklerin, piyasanın diğer tarafı olan kart hamillerine ve tüketicilere yansıtılmasının değerlendirilmediği görülmektedir. Bu kapsamda özellikle kart kuruluşlarınca, kart artırmak amaçlı şeffaf olmayan fiyatlama yöntemleri ile işyerlerinin aşırı fiyatlanarak, tüketicilerin kart kullanımının aşırı teşvik edildiği hususu dikkate alınmamakla; bir taraftan kredi kartının ödeme aracı yönündeki sorunlar ihmal edilirken, diğer taraftan kredi kartı harcamalarına paralel olarak borçlanmalarda meydana gelebilecek artışlar ve borçlanma yönündeki sorunlar da göz ardı edilmektedir.

Diğer taraftan Türkiye’de kredi kartları piyasasındaki çok taraflı takas komisyonunun, 2003 yılından itibaren Rekabet Kurumu incelemelerine konu olduğu ve 2005 yılından itibaren BKM tarafından belirlenen ortak takas komisyonuna muafiyet verilebilmesinin, maliyetler bazında belirli şartlara bağlandığı görülmektedir. Ancak Rekabet Kurulu kararlarında, maliyete müdahale şeklinde bir düzenlemenin rekabet hukuku çerçevesinde yapılmasının Rekabet Kurumunun politikaları ile uyumunun tartışılmalı olduğunu, söz konusu piyasada düzenleyici rolü bulunan kurumların bu görevi yerine getirmesinin daha uygun olacağı belirtilmektedir.

6. Rekabet Kurumu Müdahalesi Üzerine Ampirik Bir İnceleme

2005 yılı sonundan itibaren Rekabet Kurumu müdahalesi ile takas komisyonu oranlarının belirlenmesi maliyet esasına bağlanmış ve söz konusu orana bir sınırlama getirilmiştir. Bu çerçevede Türkiye’de ödeme aracı olma yönüyle kredi kartı piyasasındaki fiyatlama mekanizması araçlarına yönelik olarak, belirgin tek kamu müdahalesinin Rekabet Kurumunun takas komisyonuna ilişkin düzenlemesi olduğu söylenebilir. Ancak

¹¹ Kanununun 17. maddesinde yer alan; işyerlerinin belirli işlemlerde kart kabul etmelerinin ve kredi kartı kullananlara ilave ödeme uygulamalarının yasaklanmasına yönelik hükümler gibi.

sonrasında söz konusu kamu müdahalesinin piyasadaki etkisi konusunda Rekabet Kurumu tarafından herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır.

Söz konusu müdahalenin etkisine yönelik yapılacak bilimsel çalışmalar, ilgili piyasadaki kamu müdahalelerinin değerlendirilmesi konusunda ışık tutabilecektir. Bu bağlamda çalışmanın bu kısmında kredi kartı takas komisyonuna yönelik Rekabet Kurumu müdahalesinin, piyasanın kart hamili tarafından talep yapısı üzerindeki etkisinin araştırılması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede Türkiye’de kredi kartları piyasasının kart hamili tarafından talebin göstergeleri olarak alınabilecek bazı büyüklüklerin büyüme oranlarında, Rekabet Kurumu müdahalesi döneminde anlamlı bir değişiklik olup olmadığı ve söz konusu değişikliğin önceki yıllardaki eğilim ile ilişkisi test edilmeye çalışılmaktadır.

6.1. Literatür

Chang ve diğerleri (2005); Avustralya Merkez Bankası’nın (RBA) Avustralya’da 2003 yılında takas komisyonlarını neredeyse yarıya düşürmesinin kart işlemleri üzerindeki etkisini ampirik olarak test etmiştir. RBA, söz konusu müdahale öncesinde çeşitli çalışmalarla, takas komisyonunun çok yüksek olduğuna ve bu durumun kart kullanıcıları tüketicilerden alınan kart ücretlerinin çok düşük olmasını sağladığına ve dolayısıyla kredi kartlarının sosyal optimum seviyesinin üzerinde kullanımına (aşırı kullanıma) yol açtığı ve diğer ödeme yöntemleri ile kredi kartları arasındaki dengeyi bozduğu sonucuna ulaşmıştır. Söz konusu çalışmada yazarlar RBA’nın müdahalesinin kredi kartları piyasasındaki büyüklükleri etkileyip etkilemediğini, müdahalenin kredi kartının aşırı kullanımını azaltıp azaltmadığını geliştirdikleri bir model yardımı ile incelemişlerdir. Yereli ve Koç (2010) tarafından ise benzer bir yöntem kullanılarak, Türkiye kredi kartları piyasasına ilişkin 1992–2009 yılları arası yıllık veriler kullanılarak Rekabet Kurumu müdahalesi incelenmiştir.

6.2. Veri Seti ve Analizde Kullanılan Değişkenler

Uygulanacak olan ampirik çalışmalarda 2000–2010 yılları arası 3 aylık veriler kullanılmıştır. Kredi kartına ilişkin veriler BKM’den temin edilmiştir. Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla¹² (GSYİH) ve özel tüketim¹³ verileri TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi’nden¹⁴ alınmıştır. GSYİH, özel tüketim ve kredi kartına ilişkin parasal büyüklükler, TCMB döviz kuru¹⁵ dikkate alınarak, ABD dolarına (\$) dönüştürülmüştür. Sonrasında da söz konusu büyüklükler için 3 aylık veriler bazında yıllık büyüme oranları hesaplanmıştır. Bu doğrultuda her üç aylık dönemde bir önceki yılın aynı dönemine göre gerçekleşen büyüme oranı dikkate alınmıştır. Bu çerçevede büyüme oranlarına ilişkin veriler ilgili olduğu büyüklüğe ilişkin verinin başladığı tarihten bir yıl sonraki dönemde (4 dönem sonra) başlamaktadır. Bu çerçevede 3 aylık kart sayısı verisi 2002 yılı başından itibaren bulunduğu için toplam kredi kartı sayısı büyüme oranı ve kart başına işlem tutarı büyüme

¹² GSYİH Harcamalar Yöntemiyle (Cari Fiyatlarla)(TÜİK)(Yeni Seri)(Üç Aylık).

¹³ Yerleşik Hane halklarının Tüketimi (Cari Fiyatlarla–GSYİH–Harcamalar Yöntemiyle (TÜİK)(Yeni Seri)(Üç Aylık)).

¹⁴ TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi ağ sitesi: <<http://evds.tcmb.gov.tr/>>.

¹⁵ ABD Doları (Döviz Alış, 3 aylık, ortalama).

oranı 2003 yılı başından itibaren, diğer veriler ise 2001 yılı ilk döneminden itibaren 2010 yılı son dönemine kadar yer almaktadır. Nüfus verisi ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) yıllık (yıl ortası) nüfus verisinin, bileşik büyüme oranı formülü kullanılarak 3 aylık veriye dönüştürülmesiyle oluşturulmuştur. Kişi başı veriler ise toplam büyüklüklerin söz konusu nüfus verisine bölünmesiyle elde edilmiştir.

Tablo: 1’de ampirik çalışmada kullanılan değişkenlere, modellerde yer alan kodlarına, değerlendirmeye alındıkları döneme ve gözlem sayılarına ilişkin bilgiler yer almaktadır:

Tablo: 1
Kullanılan Değişkenlere İlişkin Tablo

Kod	Değişken	Dönem	Gözlem sayısı
kks	Toplam kredi kartı sayısı büyüme oranı	2003–2010	32
kkh	Toplam kredi kartı işlem tutarı ¹⁶ büyüme oranı	2001–2010	40
kbh	Kart başına işlem tutarı büyüme oranı	2003–2010	32
nuf	Nüfus değişim oranı	2001–2010	40
kbgsvih	Kişi başı gayri safi yurt içi hâsıla değişim oranı	2001–2010	40
otuk	Özel tüketimdeki değişim oranı	2001–2010	40
kbotuk	Kişi başı özel tüketimdeki değişim oranı	2001–2010	40

6.3. Modeller ve Uygulama Sonuçları

Çalışmanın bu kısmında yer alan ampirik çalışmalarda Chang ve diğerleri (2005) ile Yereli ve Koç (2010) tarafından kullanılan yöntem esas alınmış ve benzeri bir hareket tarzı benimsenmiştir. Söz konusu çalışmalara benzer şekilde Rekabet Kurumunun maliyetler yolu ile takas komisyonuna müdahalesinin kredi kartı pazarındaki büyüklükler üzerindeki etkileri araştırılmaktadır. Bunun için kukla değişkenlerin yer aldığı basit ve çoklu doğrusal regresyon modelleri ve “linear spline function” yöntemi kullanılmıştır. Söz konusu uygulamalar istatistik ve veri analiz yazılımı olan Stata/SE 10.0 paket programı yardımıyla gerçekleştirilmiştir.

Öncelikle büyüme oranlarının düzenleme ile birlikte belirgin olarak azalıp azalmadığını görmek için, üç aylık dönemler itibarıyla alınmış büyüme oranlarının bağımlı değişken olarak alındığı modellerde dönemsel kukla değişken kullanılarak regresyonlar uygulanmıştır. Burada gerçekleştirilen regresyonların amacının kredi kartları piyasasındaki büyüklüklerin belirleyicilerini tespit etmek olmadığı vurgulanmalıdır. Kullanılan regresyon denklemlerindeki amaç söz konusu kamu müdahalesinin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisinin analiz edilmesidir. Dolayısıyla bu kapsamda bu bağımlı değişkenlerin temel belirleyicisi olabilecek bağımsız değişkenler modellere dâhil edilirken, tüm belirleyicilerin tanımlanmasına çalışılmamıştır.

Modellerde kullanılan zaman serisi niteliğindeki verilerde yer alan potansiyel otokorelasyon ve sabit olmayan varyans problemleri nedeniyle, katsayıların sınanmasında kullanılacak P-değerleri için standart en küçük kareler tahmincileri ile oluşturulan standart sapmalara göre hesaplanan P-değerleri yanında, Newey–West düzeltmesi ile oluşturulan

¹⁶ Yerli Kredi Kartlarının Yurtiçi Kullanımı.

standart sapmalara göre oluşturulan P-değerlerine de yer verilmiştir¹⁷. Ayrıca modeldeki bağımsız değişkenler arasında “çoklu doğrusal bağıntı” problemi olup olmadığının değerlendirilebilmesi için “Varyans Enflasyon Faktörü” (variance inflation factor (VIF)) değerleri¹⁸ yer almaktadır. Sonrasında ise büyüme oranlardaki trendin düzenleme ile birlikte artarak mı yoksa azalarak mı devam ettiğini test edebilmek ve düzenleme olmasaydı nasıl bir trendin gerçekleşeceğini görebilmek için büyüme oranları bağımsız değişkenlerle birlikte “linear spline function”¹⁹ yöntemi ile regresyona dâhil edilmiştir.

Öncelikle üç ayrı basit regresyon, kredi kartı pazarındaki toplam kredi kartı sayısı (kks), toplam kredi kartı işlem tutarı (toplam kredi kartı harcamaları) (kkh) ve kart başına işlem tutarlarındaki (kbh) büyüme oranları bağımlı değişkenleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Analizde 2000–2010 yılları arasındaki 3 aylık veriler kullanılmıştır. Her regresyonda 2004–2005 ve 2006–2009 dönemleri için iki dönemsel kukla değişken (d1 ve d2) bulunmaktadır. 2006–2009 dönemine ilişkin kukla değişken kamu düzenlemesinin uygulamaya geçtiği dönemi temsil ederken, diğer kukla değişken düzenleme öncesi dönemdeki eğilimi görebilmek için konulmuştur. Kukla değişkenler ilgili dönemlerde “1” değeri alırken, diğer dönemlerde “0” değerini almaktadır. Bağımlı değişkenin toplam kart sayısı büyümesi olduğu regresyonda, nüfus (nuf) ve kişi başı gayri safi yurt içi hâsıladaki (kbgisyih) değişim oranları bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır. Bağımlı değişkenin toplam işlem tutarındaki büyüme olduğu durumda, özel tüketimdeki (otuk) değişimler regresyona dâhil edilirken, kart başı işlem tutarı büyüme oranının bağımlı değişken olması durumunda ise, kişi başı tüketimdeki değişimler (kbotuk) dikkate alınmıştır. Yukarıda açıklanan şekilde gerçekleştirilen regresyonlar sonucunda kukla değişkenler için elde edilen katsayılar ve P-değerleri Tablo: 2’de gösterilmektedir.

Tablo: 2’de Rekabet Kurumunun kamu düzenlemelerinin yürürlüğe girdiği 2006–2009 dönemi için söz konusu kukla değişkenlerin katsayılarına ve P-değerlerine baktığımızda iki modelde “d2”nin istatistikî olarak anlamlı²⁰ ve negatif olduğu görülmektedir. Bu kapsamda toplam kart harcamalarının büyüme oranında ve toplam kart sayısındaki büyüme oranında bu dönemde düşüş olduğu söylenebilir.

¹⁷ Newey–West tahmincilerin, otokorelasyon ve sabit olmayan varyans problemlerinin varlığı durumunda tutarlı kovaryans matrisleri hesaplamayı sağladığı çeşitli kaynaklarda yer almaktadır (Johnston ve DiNardo, 1997: 333; Gujarati, 2002: 484; Green, 2003: 281). Çalışmadaki verilerin 3 aylık veriler olması nedeniyle, Newey–West düzeltmelerinde azami 4 gecikme üzerinden hesaplamalar yapılmıştır.

¹⁸ En büyük VIF değerinin 10’dan daha büyük olması, doğrusallık (colinearity) problemi olduğu yönünde güçlü bir delil olarak kabul edilmektedir (Baum, 2006: 85).

¹⁹ Spline regresyon modelleri, kukla değişken kullanılan regresyon modellerine benzetilebilir. Spline regresyon modellerinde ilave bazı sınırlamalar getirilmektedir. Bu tür modellerin verilerdeki ani değişikliklerin (özellikle kamu politikalarında olan değişiklikler gibi ekonomik değişiklikler) etkisini ölçmeye yönelik ekonomik analizlerde kullanıldığı görülmektedir (Green, 2003: 121). Bunun yanında spline regresyon modelleri değişikliğin hangi noktada gerçekleştiğini araştırmada kullanılabilir. Spline regresyon modelleri konusunda detaylı bilgi için bakınız: Marsh ve Cormier (2001); Suits ve diğerleri (1978) ve Gnad (1977).

²⁰ %10 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir. %5 anlamlılık düzeyinde sadece toplam kart harcamalarındaki büyümenin bağımlı değişken olduğu model, istatistikî olarak anlamlı olmaktadır.

Tablo: 2
Kredi Kartı Büyüklüklerinin Büyüme Oranlarının Regresyonu

	Coefficient	P-value	Newey–West P-value
Toplam kart sayısındaki büyüme ²¹			
d1 (2004–2005)	8.531435	0.060	0.076
d2 (2006–2010)	-8.793277	0.051	0.070
Toplam kart harcamalarındaki büyüme ²²			
d1 (2004–2005)	3.545832	0.453	0.663
d2 (2006–2010)	-11.76735	0.002	0.005
Kart başı harcamadaki büyüme ²³			
d1 (2004–2005)	-5.990319	0.017	0.042
d2 (2006–2010)	-2.499967	0.297	0.370

Öte yandan büyüme oranlardaki trendin düzenleme ile birlikte artarak mı yoksa azalarak mı devam ettiğini test edebilmek ve düzenleme olmasaydı nasıl bir trendin gerçekleşeceğini görebilmek için daha detaylı bir analize ihtiyaç vardır. Bunun için, büyüme oranları bağımsız değişkenlerle birlikte bir “linear spline function” yöntemi ile regresyona dâhil edilmiştir. Öncelikle doğrusal bir “t” trendi oluşturulmuştur. Büyüme oranlarının hesaplandığı ilk dönemle birlikte “t=1” olarak başlayacak ve her dönem “1” artarak son döneme kadar devam edecektir.

$$X(t)=t, t=1,2,3,\dots,T$$

$$Y(t)=\max(0,t-a)$$

$$Z(t)=\max(0,t-b)$$

Bu model de “a” 2003 yılı son üç aylık dönemini temsil eden sayı, “b” ise 2005 yılı son 3 aylık dönemini temsil eden bir sayı olacaktır. Diğer bir deyişle X(t) 2001 yılı ilk 3 aylık döneminde 1 olarak başlayan²⁴ ve her 3 aylık dönemde bir artan, bir trendi temsil ederken (d1), Y(t) 2004 yılına kadar sıfır olan 2004 yılı ilk 3 aylık döneminde 1 ile başlayan bir trendi (d2) ve Z(t) 2006 yılında başlayan benzer bir trendi (d3) temsil edecektir. Büyüme oranlarının yine aynı bağımsız değişkenlere bağlı olarak belirlendiğini varsayarsak, büyüme oranlarının trendinde önemli değişiklikler olup olmadığını ölçebilmek için şu şekilde bir model oluşturulmuştur:

$$Gcc(t)=\alpha_1 +\beta_1 X(t)+\beta_2 Y(t)+\beta_3 Z(t)+\sigma_1 C(t)+u(t)$$

Gcc(t) kredi kartı kullanımına ilişkin değişkenlerin (toplam kart sayısı, toplam kredi kartı işlem tutarı ve kart başı işlem tutarı) büyüme oranlarını temsil etmektedir. C(t)

²¹ En büyük VIF değeri=3,17.

²² En büyük VIF değeri=1,44.

²³ En büyük VIF değeri=2,87.

²⁴ Toplam kredi kartı işlem tutarının bağımlı değişken olduğu eşitlikte X(t) 2001 yılı ilk 3 aylık döneminde “1” olarak başlarken, toplam kart sayısı ve kart başı işlem tutarının bağımlı değişken olduğu eşitliklerde X(t) 2003 yılı ilk 3 aylık döneminde “1” olarak başlamaktadır. Diğer trend değişkenleri (Y(t) ve Z(t)) ise tüm eşitliklerde aynıdır.

ise büyüme oranları ile ilgili bağımsız değişkenleri (nüfus, kişi başı yurt içi hâsıla ve özel tüketimdeki yıllık büyüme oranları) göstermektedir. β_1 başlangıç dönemi ile 2004 yılı arasındaki büyüme oranındaki trende işaret etmektedir. β_2 ise 2004 yılı başı ile–2005 yılı sonu arasındaki dönemde büyüme oranının trendinde önceki döneme göre meydana gelen değişikliği yakalarken, β_3 ise 2005 yılı sonrası dönemde büyüme oranı trendinde önceki döneme kıyasla meydana gelen değişikliği kapsamaktadır. Kullanılan bağımsız değişkenler yukarıda yer verilen kukla değişkenlerin kullanıldığı regresyonlardakiler ile aynıdır.

Tablo: 3’de söz konusu dönemleri temsil eden trend değişkenlerinin katsayılarına ve P-değerlerine yer verilmektedir.

Tablo: 3
Kredi Kartı Büyüklüklerinin Büyüme Oranlarının Linear Spline Function Yöntemi Kullanılarak Regresyonu

	Coefficient	P-value	Newey–West P-value
Toplam kart sayısındaki büyüme			
d1	8.739829	0.000	0.002
d2	-11.27263	0.000	0.002
d3	1.97526	0.161	0.118
Toplam kart harcamalarındaki büyüme			
d1	2.379626	0.007	0.038
d2	-4.898725	0.002	0.031
d3	1.839126	0.045	0.209
Kart başı harcamadaki büyüme			
d1	-3.443365	0.021	0.000
d2	3.766094	0.032	0.004
d3	-.4239844	0.364	0.576

Tablo: 3’de sadece toplam kart harcamalarındaki büyümenin bağımlı değişken olduğu modelde, düzenleme dönemini yansıtan 2006 döneminden başlayan trende (d3) ilişkin katsayının istatistikî olarak anlamlı olduğu²⁵ ve katsayısının pozitif olduğu görülmektedir. Bu durum trendin artış yönünde olduğunu gösterebileceği gibi azalma trendinin hızının yavaşladığı anlamına da gelebilecektir. Söz konusu modelde düzenleme öncesi döneme ilişkin katsayının da istatistikî olarak anlamlı olduğu ve negatif değer aldığı görülmektedir. Daha önce kukla değişkenlerle yapılan analizde toplam kart harcamaları büyüme oranının bağımlı değişken olduğu modelde düzenleme döneminde istatistikî olarak anlamlı şekilde toplam kart harcamalarının azalmakta olduğu görülmüştü. Bu tablo ile birlikte değerlendirildiğinde toplam kart harcamalarındaki büyüme oranının düzenleme döneminde azaldığı ancak bu azalmanın hızının düzenleme döneminde düştüğü söylenebilir. Dolayısıyla düzenleme döneminde toplam kart harcamalarındaki artış oranında meydana gelen azalmaların önceden devam eden bir trendin devamı olduğu ve bu dönemde bu azalış trendinde bir azalış olduğu söylenilebilir. Dolayısıyla Rekabet Kurumu düzenlemesinin toplam kart harcamaları üzerinde de açık bir etkisi tespit edilememiştir.

Yukarıda incelenen modeller birlikte değerlendirildiğinde büyüme oranları ile gerçekleştirilen regresyonlar çerçevesinde toplam kart harcamalarındaki büyüme oranının

²⁵ Newey–West düzeltmesi ile hesaplanan P-değeri dikkate alındığında bu modelde de $\beta_3(d3)$ istatistikî olarak anlamlı olmamaktadır.

düzenleme döneminde azaldığı ancak önceki dönemden başlayan bu trendin düzenleme döneminde yavaşladığı sonucunu çıkarabilmek mümkündür. Diğer yandan Tablo: 3’deki toplam kart harcamalarındaki büyümenin bağımlı değişken olduğu modelde (d3)’e ilişkin Newey–West düzeltmesi ile hesaplanan P-değeri dikkate alındığında bu sonucun güvenilirliğinin sorgulanabileceği de söylenebilir. Bu çerçevede uygulanan regresyonlar sonucunda Rekabet Kurumu müdahalesinin kart büyüklüklerinin büyüme hızları üzerinde belirgin bir azalmaya yol açtığı yönünde bir gösterge bulunmadığı söylenebilir.

Yukarıda yer verilen analizlerde incelenen dönemin kamu düzenlemesinin etkilerini ölçmek için kısa olması gibi eksikliklerin söz konusu bulunması muhtemeldir. Ancak diğer taraftan mevcut sonuçların, bazı muhtemel çıkarımlara işaret etmesi de mümkündür. Nitekim eğer bu sonuçlar tüketici tarafındaki talebin takas komisyonundaki değişikliklere duyarız olduğunun göstergesi olarak alınabilirse, bu durum Rekabet Kurumu tarafından yapılan düzenlemelerin kart kullanımını üzerinde etkili olmadığı²⁶ veya belli bir eşiği aşacak düzeyde olmadığını gösterecektir. Nitekim takas komisyonları üzerinde de önemli değişikliklerin bulunmadığı görülmektedir. Öte yandan bu durum takas komisyonundaki düzenleme değişikliklerinin tüketiciye yansıtılmadığını da gösteriyor olabilir. İhraççıların tüketicilere söz konusu maliyetleri yansıtılmaları, eğer işyeri tarafında da benzer bir tepkisizlik varsa, önemli pazar gücüne işaret edebilir (Farrel, 2005: 363).

Yukarıda yer verilen analizler sonucunda Rekabet Kurumu müdahalesinin kredi kartı sayısı ve harcamaları üzerinde belirgin bir etkisinin tespit edilemediği, dolayısıyla kredi kartı piyasasında fiyatlama mekanizmaları nedeniyle oluşan aşırı tüketim engellenmek isteniyorsa, bu konuda daha etkin ve radikal kamu müdahalesi politikalarına gerek olduğu çıkarımı yapılabilir.

7. Değerlendirme ve Sonuç

Çalışmamızda iki taraflı bir piyasa olarak kredi kartları piyasasında fiyatlama mekanizmalarında kamu müdahalesini gerektiren çok çeşitli sorunların ve piyasa başarısızlıklarının bulunduğu ilgili literatür sonuçları ışığında ortaya konulmuştur. Ülkemiz bazında kredi kartları piyasası değerlendirildiğinde ise diğer ülkelerle benzer piyasa aksaklıklarının ve sorunların söz konusu olduğu, bunun yanında ülkemize özel bazı unsurların bu sorunları artırıcı etkileri olduğu görülmektedir. Ülkemizdeki bu piyasanın yapısı, kredi kartı kullanımının yaygınlığı, alternatif araçların görece gelişiminin zayıf kalması, toplumdaki finansal bilinç düzeyinin düşük olması, kamu düzenlemelerinin geç kalması gibi unsurlar bu kapsamda sayılabilir.

Ülkemizdeki kredi kartları piyasasındaki fiyatlama mekanizmalarına yönelik mevcut kamu müdahalelerinin, sektörel düzenleyici kuruluşlar tarafından uygulanan genel kapsamlı sektörel kamu müdahaleleri ve Rekabet Kurumu tarafından uygulanan kamu müdahaleleri şeklinde iki ana başlıkta değerlendirilebilmesi mümkündür. Ülkemizde bu alandaki genel kapsamlı sektörel kamu müdahaleleri ile son yıllarda kredi kartı borçlarının

²⁶ Rekabet Kurumu tarafından düzenlemeler yapılırken tüketici tarafındaki kart kullanımını azaltmak (veya talebin artış hızını azaltmak) gibi bir amacın zaten gözetilmediği vurgulanmalıdır. Ancak kamu kuruluşları tarafından kredi kartı aşırı kullanımının varlığı tespit edilir ve bu bağlamda bir kamu düzenlemesi yapılırsa bu tür bir etkinin bulunmaması, ilgili kamu düzenlemesinin başarısızlığı olarak değerlendirilebilir.

neden olduğu sosyal problemlerin zorlamasıyla birlikte, gecikmeli olarak da olsa, kredi kartının borçlanma aracı olma yönünden kaynaklanan sorunlara yoğunlaştığı görülmektedir. Ne var ki söz konusu düzenlemeler yapılırken kredi kartının ödeme aracı olma ve borçlanma aracı olma yönleri arasındaki girift bağlantının gözden kaçırıldığı, borçlanma aracı yönüyle ortaya çıkan birçok sorunun arkasında ödeme aracı olma yönündeki bazı aksaklıkların yattığının değerlendirilmediği görülmektedir. Dolayısıyla bu tür düzenlemelerde kredi kartının ödeme yönündeki aksaklıkların yüzeysel değerlendirildiği, buradaki sorunların ihmal edildiği veya önemli görülmediği söylenebilir. Buna örnek olarak, bu tür düzenlemelerde işyerleri ve tüketici fiyatlamaları üzerindeki şeffaflığa yönelik hükümlerin bulunmaması, işyerlerinin fiyat farklılaştırmasının yasaklanması, takas komisyonunun düzenlenmesinin tercih edilmemesi, piyasadaki fiyat dışı rekabet unsurlarının kararları çarpıtıcı etkilerinin yeterince değerlendirilmeyerek bu unsurların düzenlenmemesi ve tüketicilerin eksik rasyonelliğinin kredi kartı harcamaları üzerindeki etkilerini telafi etmeye yönelik yeterli tedbirlerin alınmamış olmasını gösterebiliriz. Aynı zamanda bu tür düzenlemelerde ilgili piyasanın iki taraflı yönü dikkate alınmayarak, tüketici tarafı korunmaya çalışılırken, işyeri tarafı için benzer bir korumanın söz konusu olmadığı, dolayısıyla işyeri tarafında oluşacak çarpıklıklardan tüketici tarafının etkilenmesinin yeterince değerlendirilmediği görülmektedir.

Diğer yandan ülkemizde Rekabet Kurumunun takas komisyonlarına müdahalesini, kredi kartının ödeme aracı olma yönüne ve piyasanın iki taraflı olmasından kaynaklanan fiyatlamaya mekanizmasına yönelik ilk ve tek belirgin kamu müdahalesi olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak Rekabet Kurumunun bu alandaki müdahalesini radikal bir müdahale olarak değerlendirebilmek mümkün değildir. Bir taraftan çok taraflı takas komisyonu oranının belirlenmesinde yapılacak küçük değişikliklerle yetinilmesi, diğer taraftan BKM'nin tekel konumuna rağmen çok taraflı takas komisyonuna muafiyet verilmesi Rekabet Kurumunun bu alana müdahalede nispeten yumuşak bir politika izlediğini göstermektedir. Ayrıca bu alana rekabet hukuku çerçevesinde bir müdahale ve yapılacak düzenlemelerin denetimi konusunda Rekabet Kurumu bünyesinde tereddütler olduğu ilgili kararlardan görülmektedir. Rekabet Kurumunun bu yaklaşımının, Avrupa Komisyonunun takas komisyonu konusundaki ilk zamanlardaki yaklaşımına paralellik gösterdiği söylenebilir²⁷. Bununla birlikte günümüzde Avrupa Komisyonuna rekabet hukuku çerçevesinde bu konuya bakış açısında önemli değişiklikler görülmektedir. Avrupa Komisyonunun son zamanlardaki kararlarında çok taraflı takas komisyonuna, sadece ilgili piyasanın iki taraflı olduğu için izin verilmesinin tercih edilmediği, takas komisyonu ile yüklenen maliyetin kullanıcılara olan işlem faydasını aşmaması gerektiğine hükmedildiği görülmektedir.

Çalışmamız kapsamında Rekabet Kurumu tarafından yapılan bu düzenlemelerin kredi kartları piyasasındaki büyüklüklere olan etkisini ölçmeye çalıştığımız analizlerimizde açık bir etki sonucuna götürecek bulgulara ulaşamadık. Dolayısıyla ülkemizde kredi kartları piyasasında ödeme aracı yönündeki fiyatlamaya mekanizmalarında kamu müdahalesini gerektiren çok çeşitli sorunların ve piyasa başarısızlıklarının bulunmasına rağmen, bu alanda etkili bir kamu müdahalesinin gerçekleştirilmediği söylenebilir.

²⁷ Burada Rekabet Kurumu tarafından tekel konumundaki bir teşebbüsün çok taraflı takas komisyonu belirlenmesine muafiyet tanınmasını, AB uygulamasından farklılaştıran bir unsur olarak belirtmek gerekmektedir. AB'de her zaman için rekabet halinde farklı takas komisyonları belirleyen kart kuruluşlarının bulunduğu görülmektedir.

Diğer yandan kredi kartları piyasasındaki ve dolayısı ile ödeme araçları piyasasındaki sorunları ve aksaklıkları giderebilmek için uygulanacak radikal ve katı kamu müdahaleleri öncesinde bu piyasalardaki fayda, maliyetler ve optimum denge konusunda daha detaylı çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu konuda ülkemizdeki bu tür çalışmaların eksikliği hissedilmektedir. Ancak ödeme yöntemlerinin fayda ve maliyetlerini ve optimal dengeyi hesaplama konusundaki zorluklar, belirsizlikler ve benimsenebilecek çok farklı yöntemlerin bulunduğu dikkate alındığında; piyasa mekanizmasının etkin bir şekilde işlenmesini sağlamak, politika yapıcılar açısından en uygun ve bir an önce uygulanmasına başlanabilecek bir alternatif olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede kamu düzenlemeleri ile piyasanın işleyişini engelleyen piyasa başarısızlıklarına ilişkin önlemler alınması, piyasadaki sorunların piyasa içinde çözülmesini sağlayabilecektir. Bu kapsamda bu piyasalardaki özellikle bilgi akışının önündeki engellerin kaldırılması, fiyatlara bilgi taşıma özelliğinin kazandırılması ve işlem taraflarının dışsallıkları içselleştirmesinin sağlanması yönündeki kamu düzenlemeleri en uygun ve risksiz kamu müdahale alternatifleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Akalın, G. (2002), *Türkiye’de Ekonomi–Politik Kriz ve Piyasa Ekonomisine Geçiş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ausubel, L.M. (1991), “The failure of competition in the credit card market”, *The American Economic Review*, 81(1), pp. 50–81.
- Bar–Gill, O. (2004), ”Seduction by plastic”, *Northwestern University Law Review*, 98(4), pp. 1373–1434.
- Bar–Gill, O. (2006), “Bundling and Consumer Misperception”, *The University of Chicago Law Review*, 73, pp. 33–61.
- Baum, C.F. (2006), “An Introduction to Modern Econometrics Using Stata”, Texas, USA: Stata Press.
- BDDK (2009), *Finansal Piyasalar Raporu*, S. 15, Ankara.
- BDDK (2010), *Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler*, S. 5, Ankara.
- BKM (2010), *Kronoloji*, <<http://www.bkm.com.tr/kronoloji.aspx>>, 30 Haziran 2010.
- BKM (2011), *Kart Monitör 2011*, <<http://www.bkm.com.tr/yayinlar.aspx>>, 14 Mart 2012.
- Bolt W. & S. Chakravorti (2011), “Pricing in Retail Payment Systems: A Public Policy Perspective on Pricing of Payment Cards”, *DNB Working Paper*, No. 331, Netherlands Central Bank.
- Börestam, A. & H. Schmiedel (2011), “Interchange Fees in Card Payments”, *Occasional Paper Series*, No. 131, European Central Park.
- Chang, H. & D.S. Evans & G. Swartz (2005), “The Effect of Regulatory Intervention in Two–Sided Markets: An Assessment of Interchange–Fee Capping in Australia”, *Review of Network Economics*, 4(4), pp. 328–358.
- Durukan, T. & H. Elibol & M. Özhavzalı (2005), “Kredi Kartlarındaki Taksit Uygulamasının Tüketicinin Harcama Alışkanlıkları Üzerindeki Etkisini Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma (Kırıkkale İli Örneği)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 143–153.
- Evans, D.S. (2003), “The Antitrust Economics of Multi–Sided Platform Markets”, *Yale Journal on Regulation*, 20(2), pp. 325–381.

- Evans, D.S. & R. Schmalensee (1999), *Paying With Plastic: The Digital Revolution in Paying and Borrowing*. Cambridge: MIT Press.
- Farrell, J. (2005), “Assessing Australian Interchange Regulation: Comments on Chang, Evans and Garcia Swartz”, *Review of Network Economics*, 4(4), pp. 359–363.
- Fouarge, D. (2003), “Costs of Non–Social Policy: Towards An Economic Framework of Quality Social Policies–And The Costs of Not Having Them”, *Report for the Employment and Social Affairs DG*, Belgium: European Commission.
- Green, W.H. (2003), *Econometric Analysis*, (5. Edition), New Jersey: Prentice Hall.
- Gujarati, D.N. (2002), *Basic Econometrics*, (4. Edition), New York: McGraw–Hill/Irwin.
- Johnston, J. & J. DiNardo (1997), *Econometric Methods*, (4. Edition), New York: McGraw–Hill.
- Katz, M.L. (2005), *What do we know about interchange fees and what does it mean for public policy? Interchange fees in credit and debit card industries: what role for public authorities?*, Federal Reserve Bank of Kansas, pp. 121–137.
- Kızılot, Ş. & C. Kılıç & İ. Tokathoğlu (2010), *Kartlı Ödeme Sistemleri Ekonomik Katkılar Raporu ve 2008 Krizinde Kartlı Ödeme Sistemlerinin Olumlu Etkileri*, Ankara: Gazi Üniversitesi Maliye–Vergi Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Koç A.F. (2013), *İki Taraflı Piyasalar ve Türkiye’de Kredi Kartları Piyasasının Ekonomik Analizi*, Lisansüstü Tez Serisi, No: 20, Ankara: Rekabet Kurumu.
- Leinonen, H. (2010), *From Two–Sided Subsidization to Transparent Price Competition in Card Payments*, <http://www.ugr.es/~payment_market/leinonen.pdf>, 16 Ekim 2011.
- Levitin, A.J. (2008), “A Critique of the American Bankers Association’s Study of Credit Card Regulation”, Business, Economics and Regulatory Policy, *Working Paper Series Research Paper*, No. 1104327, Georgetown University Law Center.
- Maddala, G.S. & E. Miller (1989), *Microeconomics: Theory and Applications*, New York: Mcgraw–Hill.
- Mann, R.J. (2006), *Charging Ahead: The Growth and Regulation of Payment Card Markets*, New York: Cambridge University Press.
- Marsh, L.C. & D.R. Cormier (2001), *Spline Regression Models*, Sage University Papers Series: Quantitative Applications in the Social Sciences, No. 07–137, Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Oğuz, F. (2011), *Devlet ve Piyasa: Regülasyon Ekonomisine Giriş*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- OECD (2006), *Policy Round Tables Competition and Efficient Usage of Payment Cards*, DAF/COMP(2006)32.
- Rysman, M. (2007), “An Empirical Analysis of Payment Card Usage”, *The Journal of Industrial Economics*, 55(1), 1–36.
- Schuh, S. & O. Shy & J. Stavins (2010), “Who Gains and Who Loses from Credit Card Payments? Theory and Calibrations”, Federal Reserve Bank of Boston, *Public Policy Discussion Papers Series*, No. 10–3.
- Steindl, F.G. (2000), “Credit Cards, Economization of Money, and Interest Rates”, *Journal of Economic Education*, 31(3), 271–280.
- Stiglitz, J.E. (1997), *Principles of Microeconomics*, (2. Edition), London: W.W. Norton & Company.
- Stiglitz, J.E. (1999), *Economics of the Public Sector*, (3. Edition), London: W.W. Norton & Company.

- Suits, D.B. & A. Mason & L. Chan (1978), “Spline Functions Fitted by Standard Regression Methods”, *Review of Economics and Statistics*, 60, pp. 132–139.
- Sunstein, C.R. (2006), “Boundedly Rational Borrowing”, *The University of Chicago Law Review*, 73, pp. 249–269.
- Uzgören, N. & G. Ceylan & E. Uzgören (2007), “Türkiye’de Kredi Kartı Kullanımını Etkileyen Faktörleri Belirlemeye Yönelik Bir Model Çalışması”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14, ss. 248–256.
- Vergi Konseyi (2011), *Kayıtlı Ekonominin Geliştirilmesi Sürecinde Kartlı Ödeme Sistemleri ile Yeni Yöntem ve Teknolojiler*, Yayın No: 274, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- World Bank (2008), *Balancing Cooperation and Competition in Retail Payment Systems: Lessons from Latin America Case Studies*, The World Bank.
- Yardımcı, M.C. (2006), “Türkiye’de Kredi Kartlarının Enflasyon Üzerine Etkisi”, *Bastılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Eskisehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yereli, A.B. & A.F. Koç (2010), “Kredi Kartları Piyasasında Takas Komisyonunun Kamu Düzenlemesine Tabi Tutulması”, *3. Rekabet Ekonomisi ve Politikası Sempozyumu*, Yayın No: 266, Ankara: Rekabet Kurumu, ss. 153–211.
- Yetim, S. (1997), *Kredi Kartları ve Tüketici Kredileri*, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.